

GENÉZA PRÁVNEJ ÚPRAVY REŠTITÚCIÍ NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ROMAN JABLONOVSKÝ

Právnická fakulta UPJŠ, Košice, Slovenská republika

Abstract in original language

Témou tohoto článku je oblasť právnej úpravy reštitúcií na území Slovenskej republiky. Autor venuje pozornosť vývoju tejto právnej úpravy ako aj jej nedostatkom. Dôraz je kladený na oblasť reštitúcií cirkevného majetku.

Key words in original language

Reštitúcia; právna úprava; vlastníctvo; cirkev; nehnuteľnosť.

Abstract

The topic of this article is the field of restitution legislation in the Slovak republic. In his paper the author brings the attention to genesis of this legislation and insufficiencies of the regulation. Emphasis is on the reistititon of the church property.

Key words

Restitution; legal regulation; ownership; church; real estate.

Úvodom

Slovenská justícia v súčasnej dobe rieši viacero súdnych sporov, súvisiacich s vydávaním majetku (hnuteľného a nehnuteľného) v rámci reštitučného konania. O tejto téme sa málo hovorí, málo píše a predsa sa reštitučné súdne konania dotýkajú nehnuteľností, ktorých hodnota dosahuje závažných výšok. Najväčšou tragédiou právneho systému ktoréhokolvek štátu je porušovanie základných ľudských práv a slobôd. Vlastnícke právo je jedným zo základných ľudských práv. Toto právo bolo v minulosti často narúšané samotnými právnymi normami, ktoré štát prijal a na základe ktorých dochádzalo k zaberaniu, poštátňovaniu, konfiškácii majetkov. Takéto konanie pôsobilo značné krivdy na majetku fyzických a tiež právnických osôb. Základnou podmienkou demokratickej spoločnosti je dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd. V prípade porušenia týchto práv a slobôd demokratická spoločnosť cez právny systém realizuje nápravu takýchto krívd práve formou reštitučných zákonov. V tomto príspevku sa chcem zaoberať vývojom reštitučných právnych noriem platných na území Slovenskej republiky, a to noriem, ktoré bezprostredne realizujú restitucio, konaním smerujúcim k samotnej náprave, t.j. k samotnému vydaniu veci, a tiež takých, na základe ktorých bol nehnuteľný majetok zaberaný štátom. Vývoj danej právnej úpravy budem analyzovať na podklade súvisiacej rozhodovacej činnosti súdov.

Vznik majetkových krívd

Vznik majetkových krívd sa viaže na obdobie uplatňovania pozemkových reforiem zo strany štátu. Samotný proces pozemkových reforiem sa členil do viacerých etáp, pričom tieto boli uplatňované jednotlivými zákonmi. Prvá pozemková reforma bola uvedená do praxe už v roku 1919, v období po prvej svetovej vojne, a to zákonom č. 215/1991 Sb., o zabrání veľkého majetku pozemkového. Pokračovaním prvej pozemkovej reformy je tzv. revízia prvej pozemkovej reformy, upravená zákonom č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, na ktoré nadväzovali ďalšie právne predpisy, ktorými sa prevádzal súkromný majetok na štát.

V súvislosti so vznikom majetkových krívd v roku 1948 Československá republika uvádza do praxe zákon č. 46/1948 Sb., o novej pozemkovej reforme.

Vznik majetkových krívd je potrebné definovať aj čo do jeho druhu. V roku 1945 a neskôr, štát previedol do svojho vlastníctva znárodnením rozhodujúce výrobné prostriedky ako priemyselnú výrobu, baníctvo, bankovníctvo, poisťovne, vodné žriedla, lesy, nájomný majetok domový. Neskôr nasledovali menšie podniky, prevádzkarne, obchody, živnosti, povozníctvo, pohostinstvá, remeselné dielne a pod. Ďalej siahol aj na majetok tzv. kulakov, ako aj na majetok drobných roľníkov. Tam však neodňal vlastníctvo. Roľníkov donútil rôznymi nátlakovými akciami „dobrovoľne“ vstúpiť do Jednotného roľníckeho družstva. Podpisom prihlášky vstupu roľník „dobrovoľne“ obmedzil svoje vlastnícke právo tak, že dominantné znaky vlastníckeho práva, ako právo na držbu (*ius tenendi*), právo na voľnú dispozíciu (*ius disponendi*) a právo na užívanie a požívanie plodov (*ius fruendi*) preniesol na Jednotné roľnícke družstvo. Z majetku vypusteného z prvej pozemkovej reformy vytvoril Štátne majetky, národný podnik, a to tak, že jeho vlastníkom tzv. „zbytkárom“ odňal vlastnícke právo.¹

Občanov, ktorí s takýmto postupom nesúhlasili pozbavil osobnej slobody a odsúdil na mnohoročné tresty a prepadnutie majetku. Občanov nemeckej a maďarskej národnosti bez dôsledného preskúmania ich konania v čase okupácie kolektívne pozbavil občianskych práv. Zásahy do práv a slobôd

---

¹ Gaisbacher, J. a kol.: Základy pozemkového práva Komentár. Šamorín: HEURÉKA, 1998, s. 316.

občanov sa diali na podklade dekrétov prezidenta republiky, zákonov a nariadení pod menom poštátne znárodnením.

Podstatou vzniku majetkových krívd je teda zabranie (poštátne, konfiškácia) majetku - práv k tomuto majetku proti vôli vlastníkov tohto majetku, pričom toto zabranie bolo uskutočnené bez náhrady, resp. za neprimeranú náhradu a v mnohých prípadoch aj pod nátlakom. Jednoznačne vznik majetkových krívd sa viaže na porušovanie základných ľudských práv a slobôd formou uplatňovania zákonov zo strany štátu, ktoré takúto protiprávnosť samotnému štátu umožňujú.

Poštátňovanie majetku (hnuteľného, nehnuteľného) realizoval štát vydávaním zákonov, dekrétov prezidenta, nariadeniami, a vyhláškami, na základe ktorých prechádzal tento majetok do vlastníctva štátu. Tento prechod vlastníckeho práva na štát realizovali príslušné správne orgány na základe výmerov a rozhodnutí (v prípade odvolacieho konania vo veci rozhodoval aj súd). V menšom sa poštátňovalo len na základe zákona. Prechod na štát vyznačil v pozemkovoknižnej (PKV) vložke, na strane B/vlastníctvo príslušný pozemnoknižný súd. Uvedeným súdom boli takéto zmeny prevádzané v pozemkovej knihe, pričom súvisiace listiny (zákony, výmery, rozhodnutia) sú zachované v príslušnej zbierke listín. Často je v PKV uvedené len číslo predpisu, pričom absentuje práve rozsah, resp. názov právneho predpisu o poštátnení.

Znárodnením nadobúdala štát vlastnícke právo k znárodnenému majetku. Podľa znárodňovacích dekrétov vlastníkom prislúchala náhrada za znárodnený majetok v cenných papieroch, hotovosti alebo iných hodnotách (neposkytovala sa však Nemeckej ríši, Kráľovstvu maďarskému, osobám verejného práva, nacistickej strane nemeckej a politickým stranám maďarským a iným útvarom a podnikom, zariadeniam osobným združeniam, fondom a účelovým majetkom tohoto režimu a iným nemeckým a maďarským právnickým osobám). Z náhrady štát vylúčil fyzické osoby nemeckej a maďarskej národnosti s výnimkou tých, ktoré ostali verné ČSR, ďalej osoby, ktoré vyvíjali činnosť proti štátnej zvrchovanosti, samostatnosti a celistvosti ČSR, chovali sa nepriateľsky a pod. Realizáciu náhrady mal vykonať Fond znárodneného hospodárstva. O náhrade a jej vyplácaní rozhodoval minister financií po dohode s ministrom priemyslu. Národný majetok je začlenený do národných podnikov a tie majú postavenie právnických osôb. Na návrh národného podniku zapíše pozemnoknižný súd prechod vlastníctva na navrhovateľa.²

Ustanovenia o náhradách dosvedčujú, že štát si bol vedomý, že má povinnosť poskytnúť vlastníkom náhradu. Vytvoril k nemu aj príslušné

---

² Špáček, J., Berešová, E.: *Zemědělské restituce a soudní praxe*. Praha, C.H. BECK, s. 12 a nasl.

inštitúcie. Ak tak neurobil, dopustil sa nenáležitého porušenia vlastných zákonov, ktoré mu túto povinnosť ukladali a dostal sa do rozporu s medzinárodnými deklaráciami, paktami, ktoré sa zaviazal plniť.

Neporušoval však len normy hmotného práva. Siahol aj do oblasti slobody prejavu, kultúry, náboženského presvedčenia, styku občanov so zahraničím porušovaním listového tajomstva a slobody osobného styku. Súdnu moc podriadil vyšetrovaciemu aparátu a tá plnila príkazy pri vynášaní rozsudkov. Za svojej 40 ročnej existencie odsúdil desaťtisíce občanov k ťažkým trestom, ktoré mali za následok sústredenie do koncentračných táborov v uránových baniach a prioritných stavbách pri neustálom ponižovaní odsúdených. Cirkvi, náboženské spoločnosti, kultúru postavil pod kuratelú štátu.

Štát, na ochranu proti vôli občanov odňatého majetku, prispôboval zákony v oblasti občianskoprávnej, hospodárskej, trestnoprávnej, zahraničného obchodu, súdnej atď..

V občianskoprávnej sfére nahradil obyčajové právo platné v Uhorsku a recipované zákonom č. 11/1918 Zb.z.n. Občianskym zákonníkom č. 141/1950 Zb.³. Vznikajúcu problematiku v oblasti hospodárskej upravil Hospodárskym zákonníkom č. 109/1964 Zb.z.n. Trestnoprávnu materiu upravil zákonom č. 140/1961 Zb. a Trestný poriadok zákonom č. 141/1961 Zb. Medzinárodné vzťahy podriadil pod zákon č. 101/63 Zb. – zákonník medzinárodného práva. K týmto základným normám postupne pričleňoval ďalšie okruhy spoločenského života a tak vytvoril sústavu socialistického právneho poriadku.

Správu znárodneného majetku upravil zákonom č. 90/1950 Zb., zákonom č. 110/1953 Zb. v znení ďalších noriem.

Usporiadanie vlastníckych vzťahov po roku 1950 bolo značne náročné. Zákom č. 21/1964 Zb. bolo pozastavené zaznačovanie vlastníckych vzťahov do pozemkových kníh. Zákon č. 22/1964 Zb. zaviedol iba evidenciu užívateľských vzťahov. Národné a štátne podniky mali povinnosť oznamovať Geodézii každú zmenu o právnom vzťahu k nehnuteľnosti. To sa však dialo sporadicky. Tým sa evidencia vlastníckych vzťahov stala nespoľahlivou, resp. absentovala.

Právna úprava reštitúcií v Slovenskej republike

Súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky je množstvo zákonov, ktoré upravujú reštitučné konanie súvisiace s rôznym majetkom, a ktoré je

---

³ Štefanko, J.: Prvý občiansky zákonník, komentár. Šamorín, HEURÉKA, 1999, s.5

potrebné zatriediť do jednotlivých oblastí. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na skutočnosť absencie komplexnej špecifikácie týchto zákonov. Nižšie uvedený prehľad, ktorý patrí ku genéze reštitúcií, umožní lepšie chápať vývoj a samotné uplatňovanie reštitučných zákonov v praxi. Predovšetkým sprístupní potrebu reštitúcií v jednotlivých oblastiach.

Oblasť poľnohospodárskeho a lesného majetku:

Zákon č. 229/91 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, v znení v znení neskorších predpisov. Tento zákon bol menený dvanástimi novelami (posledná 549/2004 Z.z.) a upravuje zmiernenie následkov niektorých majetkových krívd, ku ktorým došlo voči vlastníkom poľnohospodárskeho a lesného majetku v období rokov 1948 až 1989.

Zákon č. 503/2003 Z.z. o navrátení vlastníctva k pozemkom a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 180/1995 Z.z. o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom v znení neskorších predpisov. Tento zákon upravuje navrátenie vlastníctva k pozemkom, ktoré nebolo vydané podľa osobitného predpisu č. 229/91 Zb., teda vlastníctvo k poľnohospodárskemu a lesnému pôdnemu fondu.

Oblasť domového majetku:

Zákon č. 403/1990 Zb. o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd v znení neskorších predpisov. Zákon sa skladá z piatich častí, pričom prvá vymedzuje rozsah navrátenia vlastníckeho práva k majetku fyzických a súkromných právnických osôb, ktoré bolo odňaté týmto osobám na základe vládneho nariadenia č. 15/1956 Zb., opatreniami vydanými na tento majetok postupom podľa zákona č. 71/1956 Zb. a výmermi odvetvových ministerstiev vydaných po roku 1955 odvolávajúce sa na znárodňovacie predpisy z roku 1948.

Oblasť týkajúca sa cirkevného majetku:

Zákon č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov, kongregácií a arcibiskupstva Olomouckého. Zákon navracia vlastnícke právo k majetku pôvodne vo vlastníctve rehoľných rádov a kongregácií, ktoré bolo v päťdesiatych rokoch odňaté týmto rádom a kongregáciám, pričom presná špecifikácia nehnuteľností tvorí prílohu č. 1 a prílohu č. 2 zákona. Zákon bol novelizovaný zákonom č. 338/1991 Zb. rozšírilo vydávané nehnuteľnosti o prílohu č. 3.

Zákon č. 211/1990 Zb. o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. zákon jednostranným právnym aktom zo strany navrhovateľa navracia nehnuteľný majetok na území Slovenskej republiky, ktorý bol pred 28. aprílom 1950 vo vlastníctve

gréckokatolíckej cirkvi, a ktorý na základe výnosu Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe bol prevedený do vlastníctva pravoslávnej cirkvi.

Zákon č. 282/93 Z.z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam. Týmto zákonom sa navracia vlastnícke právo k hnutelným a nehnuteľným veciam odňatým rozhodnutiami štátnych orgánov, občianskoprávnymi a správnymi aktmi, vydaných v období od 8. mája 1945 (židovským náboženským obciam od 2. novembra 1938) do 1. januára 1990.

Zákon č. 161/2005 Z.z. o navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam a o prechode vlastníctva k niektorým nehnuteľnostiam. Tento zákon upravuje navrátenie vlastníctva k nehnuteľným veciam, ktoré nebolo vydané podľa osobitného predpisu č. 282/1993 Z.z. a taxatívne v prílohe tohto zákona špecifikuje poštátnené nehnuteľnosti, ku ktorým prechádza vlastnícke právo priamo na cirkev. Predmetom navrátenia sú nehnuteľnosti patriace do poľnohospodárskeho pôdneho fondu, lesného pôdneho fondu, budovy súvisiace s PPF a LPF, časti podiely spoločnej nehnuteľnosti, investičné lesné cesty a ich časti, pokiaľ tieto sa nachádzajú na vydávaných nehnuteľnostiach.

Zmiernenie majetkových krívd rehabilitáciami:

Zmiernením majetkových krívd formou rehabilitácií sa v tomto článku nebudem zaoberať, predpisy uvádzam čo do úplnosti reštitučnej problematiky.

Zákon č 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách. Zákon zmierňuje následky niektorých majetkových krívd, ktoré vznikli fyzickým osobám občianskoprávnymi a pracovnoprávnymi aktami urobenými v období od 25. februára 1948 do 1. januára 1990.

Zákon č 119/1991 Zb. o súdnych rehabilitáciách. Zákon zrušuje odsudzujúce súdne rozhodnutia za činy, ktoré v rozpore s princípmi demokratickej spoločnosti rešpektujúce občianske, politické práva a slobody zaručené ústavou a vyjadrené v medzinárodných dokumentoch a medzinárodných právnych normách zákon označoval za trestné.

Zákon č. 319/1991 Zb. o zmiernení niektorých majetkových krívd a o pôsobnosti orgánov štátnej správy SR v oblasti mimosúdnych rehabilitácií. Zákon upravuje zmiernenie niektorých majetkových a iných krívd, ktoré vznikli v dôsledku platnosti alebo osobitého použitia niektorých právnych predpisov alebo na základe iných dôvodov na území Slovenskej republiky.

Vyššie citované zákony naprávajú krivdy, ktoré boli spôsobené konaním štátu, a pritom toto konanie bolo v rozpore so zásadami aj vtedy platného právneho poriadku. Aj v rozhodujúcom období vlastníctvo občanov chránila Ústava, a toto vlastníctvo mohlo byť dotknuté len v nevyhnutnej miere a podľa zákona a za náhradu. Zákony mali ustanovenia, že vlastníčkovi sa vlastníctvo môže upraviť podľa zákona a za náhradu. Tá mala byť vyplatená po vydaní patričného predpisu. Také predpisy vydané neboli a otázka náhrady ostala otvorenou. Zásahy do vlastníctva boli v rozpore aj s Občianskym zákonníkom. Podľa pôvodného znenia Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. § 39 je neplatný právny úkon, ktorý svojim obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči „záujmom spoločnosti“⁴.

Pojem reštitúcia - všeobecná charakteristika

Samotný pojem reštitúcia, ktorý sa vyskytuje v reštitučných právnych normách, a ktorý je základným pojmom tohto konania, pochádza z latinského slova *restitutio*, čo v preklade znamená uvedenie do pôvodného stavu. Latinská terminológia pozná aj obmenu vyššie uvedeného pojmu, a to *restituó*, ktorý sa prekladá ako nahradiť, obnoviť, späť odovzdať, vrátiť.⁵ V právnej terminológii pojem reštitúcia znamená prinavrátenie práv, majetkov a pod. zhabaných, poštátnených z politických a iných dôvodov.

Reštitučné zákony sú voči ostatným zákonom špeciálnymi právnymi predpismi. Teda pri týchto zákonoch sa uplatňuje výkladová zásada - *lex specialis derogat generali*.⁶ Aj keď názory na povahu *lex specialis* reštitučných zákonov sa z pohľadu súdnej praxe rôznia, je potrebné upriamiť pozornosť na rozhodnutie Najvyššieho súdu v Prahe, ktorý rozhodol, že reštitučné predpisy sú špeciálnymi právnymi predpismi a všeobecné predpisy voči nim sú predpisy občianskoprávne, predovšetkým Občiansky zákonník.⁷

Princíp reštitúcie zákonodarca zakotvil v každom reštitučnom zákone v základných pojmoch a spojeniach, predovšetkým ide o pojmové spojenie „odňatie vlastníckeho práva k veci“ a „vydanie takto odňatej veci“. Teda vec zabraná štátom, poštátnená, znárodnená, sa postupom podľa platných reštitučných zákonov vydáva pôvodnému vlastníčkovi, resp. jeho právnym

---

⁴ Lazar, J.: Základy občianskeho práva hmotného, komentár. Bratislava, IURA EDITION, spol. s.r.o., 2004, s.121

⁵ Špaňár, J.: Latinsko slovenský – slovensko latinský slovník. Bratislava, SPN, 1969, s. 562

⁶ M. Kindl, Restituce v soudní praxi, Praha, C.H. BECK, Právnická fakulta ZČU Plzeň s. 3

⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR v Prahe, zp.zn.: Cpjn 50/93

nástupcom. Vydať vec má povinnosť ten, kto ju neprávom drží (§131 Občianskeho zákonníka).

V súvislosti s nadobúdaním vlastníckeho práva tu nešlo o prevod majetku, aký má na mysli § 132 Občianskeho zákonníka⁸, aj keď z hľadiska administratívno-formálneho je potrebné vykonať akt vkladu podľa zákona č. 162/1995 Z.z. o katastri nehnuteľností⁹. V reštitučných dohodách o vydaní veci ako aj v rozhodnutiach súdov nejde o prevod majetku, ale o vydanie veci, čiže „tiché“ vrátenie toho, čo bolo odňaté v rozpore z demokratickými princípmi a medzinárodnými záväzkami.

Rozsah odňatých vecí v režime poštátneho uvádza v úvodných ustanoveniach väčšina reštitučných zákonov, a to v predmete. Napríklad zákon č. 282/1993 Z.z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam ustanovuje: „zákon sa vzťahuje na zmiernenie následkov niektorých majetkových krívd spôsobených odňatím vlastníckeho práva k veciam hmotným a nehmotným na základe rozhodnutí správnych aktov vydaných v rozpore so zásadami demokratickej spoločnosti, rešpektujúcej práva občanov vyjadrené najmä Chartou Organizácie spojených národov, Listinou základných práv a slobôd a príslušnými medzinárodnými paktami o občianskych politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach“. Výraz „odňatie vecí“ obsahuje v sebe aj násilný akt, s ktorým vlastník nesúhlasil. Taký akt je v rozpore s ustanovením o platnosti právneho úkonu podľa Občianskeho zákonníka - § 37 Občianskeho zákonníka „Právny úkon sa musí urobiť slobodne, vážne, určite a zrozumiteľne, inak je neplatný“.

Významné miesto v právnych úpravách reštitúcií majú základné pojmy ako oprávnená osoba, povinná osoba a veci ktoré nemožno v rámci reštitučného zákona vydať. Oprávnenou osobou v kontexte reštitučného zákona je fyzická alebo právnická osoba, ktorej vlastníctvo k veci bolo odňaté v rozhodnom období a spôsobom definovanom v zákone. Povinnou osobou je právnická a výnimočne aj fyzická osoba, v ktorej vlastníctve sa žiadaná vec nachádza a ktorá je povinná túto vydať. Veci ktoré nemožno v zmysle reštitučného zákona vydať špecifikuje zákonodarca v tých zákonoch, ktoré sa dotýkajú reštitúcií nehnuteľného majetku, a tento bol po prechode do vlastníctva štátu zastavaný, prípadne využitý iným spôsobom. Takéto zákonne ustanovenia nazývame blokačné právne normy.

---

⁸ Lazar, J.: Základy občianskeho práva hmotného, komentár. Bratislava, IURA EDITION, spol. s.r.o., 2004, s 236

⁹ Tomašovičová, J. a kol.: Katastrálny zákon a komentár. Žilina, EPP, 2001 s.25

Odstránenie alebo zmiernenie krívd riešia reštitučné zákony rôznym spôsobom, podľa toho či ide poľnohospodársky a lesný majetok, majetok domový, ďalej či ide o právnickú či fyzickú osobu, alebo ide o krivdy spôsobené súdnymi rozhodnutiami za tzv. zločiny proti socialistickému spoločenskému zriadeniu. Ďalej podľa toho, či ide o krivdy spôsobené na majetku v oblasti správnych vzťahov, vzťahov trestnoprávných, pracovnoprávných alebo vzťahov sociálneho zabezpečenia.

Reštitúcie poľnohospodárskeho a lesného majetku

Reštitúcie poľnohospodárskeho a lesného majetku rieši zákon č. 229/1991 Zb., v znení neskorších predpisov. Aj tu išlo o zmiernenie niektorých majetkových krívd, ku ktorým došlo voči vlastníkom poľnohospodárskeho a lesného majetku v období rokov 1948 až 1989. Účelom zákona bolo dosiahnuť zlepšenie starostlivosti o poľnohospodársku a lesnú pôdu obnovením pôvodných vlastníckych vzťahov k pôde, ďalej upraviť vlastnícke vzťahy k pôde v súlade so záujmami rozvoja vidieka, tvorby krajiny a životného prostredia.

Zákon sa vzťahuje na:

pôdu, ktorá tvorí poľnohospodársky pôdny fond alebo do neho patrí,

pôdu, ktorá tvorí lesný pôdny fond,

obytné budovy, hospodárske budovy a iné stavby patriace k pôvodnej poľnohospodárskej usadlosti vrátane zastavaných pozemkov,

obytné a hospodárske budovy a stavby slúžiace poľnohospodárskej a lesnej výrobe alebo s ňou súvisiacemu vodnému hospodárstvu vrátane zastavaných pozemkov,

iný poľnohospodársky majetok – živý a mŕtvy inventár a zásoby.

Účastníkmi reštitučného konania sú osoby oprávnené a osoby povinné.

Oprávnenu osobou podľa vyššie citovaného zákona bol štátny občan českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktorý má trvalý pobyt na jej území, a ktorého pôda, budovy a stavby patriace k pôvodnej poľnohospodárskej usadlosti prešli na štát alebo iné právnické osoby od 25. februára 1948 do 01.01.1990 niektorým s právnych titulov uvedeným zákone. Ak oprávnená osoba v tzv. rozhodnom období od 25.02.1948 do 01.01.1990 zomrela alebo bola vyhlásená za mŕtvu, bola štátnym občanom ČSFR a mala na ňom trvalý pobyt oprávnenými osobami sa stávajú jej dedičia v poradí: dedič zo závetu, deti a manžel, rodičia a súrodenci osoby

uvedenej v ods. 1 §4 cit. zákona. V prípade ich smrti sa oprávnenými osobami stávajú ich deti v poradí aké určuje zákon.

Oprávnenou osobou bol aj tzv. domnelý vlastník. Domnelým vlastníkom je fyzická osoba, ktorá o sebe tvrdí, že je vlastníkom, nemôže jednoznačne preukázať svoj nárok výpisom z úradnej evidencie. Oprávnená osoba uplatňuje svoj nárok na pozemkovom úrade vecne príslušnom. Zákon pripustil vydanie konfiškovaného poľnohospodárskeho majetku osobám, ak im nárok vznikol podľa nariadenia Zboru povereníkov č. 26/1948 Zb. SNR a sú štátnymi príslušníkmi ČSFR a majú trvalý pobyt na jej území a neboli odsúdení podľa nariadenia SNR č. 33/1945 Zb. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov, kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. Týka sa to občanov maďarskej národnosti.

Povinnými osobami boli štát alebo právnické osoby, ktoré ku dňu účinnosti zákona (24.6.1991) nehnuteľnosti držali. Povinnými osobami neboli podniky so zahraničnou majetkovou účasťou a obchodné spoločnosti, ktorých spoločníkmi alebo účastníkmi boli výhradne fyzické osoby. Osobou ktorá nehnuteľnosť drží sa v kontexte zákona rozumie právnická osoba, ktorá mala ku dňu účinnosti zákona nehnuteľnosť vo vlastníctve Českej a Slovenskej Federatívnej republiky právo hospodárenia alebo trvalého užívania. Inak je to vlastník. Povinná osoba nemôže od účinnosti zákona veci, ich súčasti a príslušenstvá previesť do vlastníctva iného. Také právne úkony sú neplatné.

Nárok na vydanie sa uplatňoval na pozemkovom úrade vecne príslušnom. Oprávnená osoba súčasne vyzvala povinnú osobu na vydanie a uzavretie dohody o vydaní. Výzvu bola povinná doložiť dôkaznými listinami: pozemnoknižnou vložkou, výmerom o odňatí, identifikáciou parciel, snímkou z mapy, dedičským rozhodnutím a inými, ktoré preukazujú jej vlastníctvo, alebo vlastníctvo jej predkov. Dôkazné listiny bolo možné dodať najneskôr do 31.12.1995.

Povinná osoba bola povinná uzavrieť do 60 dní od prijatia výzvy s oprávnenou osobou dohodu o vydaní. Dohoda o vydaní podliehala schváleniu pozemkovým úradom. Takéto schválenie pozemkový úrad vydával formou rozhodnutia vydaného v správnom konaní. Ak k dohode medzi povinnou a oprávnenou osobou nedošlo, rozhodol o veci pozemkový úrad. Ak pozemkový úrad dohodu o vydaní veci neschválil, (rozhodnutie v správnom konaní), resp. vlastníctvo k nehnuteľnej veci zamietol vydať, o veci na návrh oprávnenej osoby rozhodol súd, pričom súd v tomto konaní preskúmaval rozhodnutie pozemkového úradu (správneho orgánu).

Neuplatnením práva na vydanie – podanie výzvy – zanikál nárok oprávnenej osoby.

Reštitučný proces je zdĺhavý a náročný na zabezpečovanie dôkazných listín. O tom svedčí aj skutočnosť, že bolo treba v tejto oblasti vydať ďalší

zákon č. 503/2003 Z.z. – zákon o navrátení vlastníctva k pozemkom a zmene a doplnení zákona SNR č. 180/1995 Z.z. o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom v znení neskorších predpisov. Aj tento zákon riešil vydanie nehnuteľností poľnohospodárskeho a lesného fondu. Oprávnená osoba podliehala tým istým kritériám ako u zákona č. 229/91 Zb.. Povinnými osobami boli právnické osoby, ktoré ku dňu účinnosti zákona č. 503/2003 Zb. t.j. 1.1.2004 mali k pozemku vo vlastníctve Slovenskej republiky právo hospodárenia, alebo právo správy a poľnohospodárske družstvá. Právne tituly na vydanie zostali.

Zákon č. 229/91 Zb. v znení zákona č. 11/1994 Z.z. sa netýkal majetku cirkví a náboženských spoločností, rehoľných rádov, rehoľí a kongregácií. Zákon 229/1991 Zb. v znení neskorších predpisov sa v § 22 zvlášť venuje úprave vydávania vlastníckeho práva k lesným pozemkom. Lesné pozemky sa odovzdávali pôvodnému vlastníkovi, resp. jeho právnym nástupcom predovšetkým v ucelených lesných častiach, ktoré definuje zákon č. 100/1977 Zb., teda v častiach jednotiek priestorového rozdelenia lesa (JPRL).

S vydávanými lesnými pozemkami sa vydávali aj investičné lesné cesty, alebo ich časti, ak o toto vydanie vlastník pozemku požiadal. Vydanie tohto druhu nehnuteľností bolo implantované do zákona formou dodatku, pričom oprávnená osoba v zákonom stanovenej lehote požiadala povinnú osobu na vydanie veci, alebo jej časti. Vydanie lesnej cesty, alebo jej časti sa realizovalo uzatvorením dohody o vydaní majetku. Ak investičná lesná cesta prechádza pozemkami vo vlastníctve viacerých osôb, previedla sa táto lesná cesta do podielového spoluvlastníctva týchto vlastníkov a to podľa veľkosti podielu pozemkov pod cestou.

V konaní podľa zákona č. 229/1991 Zb. sa vyskytli mnohé sporné otázky, o ktorých svedčia aj mnohé rozhodnutia súdov. Spornou sa napríklad javila skutočnosť rozsahu pôsobnosti uvedeného v § 1 zákona o pôde. K uvedenému zaujal zjednocujúce stanovisko Najvyšší súd SR (správne kolégium) pod sp.zn.: Rc 45/98, v ktorom uvádza, že pôsobnosť § 1 cit. zákona sa vzťahuje na nehnuteľnosti vrátane pôdy, ktorá tvorí lesný pôdny fond, ako aj na iný poľnohospodársky majetok uvedený v § 20 písm. d) predmetného zákona.¹⁰

Reštitúcie domového majetku

Vydanie domového majetku a majetku tzv. terciárnej sféry riešil zákon č. 403/1990 Zb. o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd. Zákon bol novelizovaný zákonmi č. 458/1990 Zb., 528/1990 Zb., 137/1991 Zb. a 264/1992 Zb..

---

¹⁰ Zjednocujúce stanovisko správneho kolégia NS SR sp.zn.: Rc 45/98 zo dňa 4. júna 1998.

Predmetom zákona bolo odstránenie krívd spôsobených fyzickým a niektorým právnickým osobám odňatím vlastníckeho práva k hnutelným a nehnuteľným veciam podľa vládneho nariadenia č. 15/1959 Zb. o opatreniach týkajúcich sa niektorých vecí užívaných socialistickými organizáciami a podľa zákona č. 71/1959 Zb. o opatreniach týkajúcich sa niektorého súkromného domového majetku znárodnením podľa výmerov odvetvových ministerstiev uvedených v predmetnom reštitučnom zákone.

Podľa vládneho nariadenia č. 15/1959 Zb., na základe žiadosti socialistickej organizácie, finančné odbory Okresných národných výborov /ONV/ previedli domovú nehnuteľnosť občana do vlastníctva štátu. Išlo poväčšine o bezplatné prevody. Zákon pripúšťal náhradu za poštátnenú domovú nehnuteľnosť len pri cene nehnuteľnosti do 50.000 Kčs. Národné výbory nemali problémy stanoviť cenu domu vyššie než stanovoval zákon. Pri domových nehnuteľnostiach sa nachádzali prevádzkarne drobných remesiel, obchodíkov, krčmičiek, vinární a podobne. Tak získal štát celú terciárnu sféru. S prevádzkarňami prechádzali do vlastníctva štátu aj obytné priestory.

Zákon č. 71/1959 Zb. sa vzťahoval na tzv. činžové domy. Ak dom potreboval opravu, nájomníci si vyžadovali jeho modernizáciu, pripojenie na verejné siete a vlastník nebol schopný finančné náklady uniesť. MNV bol oprávnený práce dohodnúť s organizáciou socialistického sektoru na náklady obce. Ak vlastník domu nezaplatil náklady za práce, MNV vložil na nehnuteľnosť záložné právo s poradím pred všetkými právami. Ak cena prác presahovala 2/3 odhadnej ceny domu pred jeho opravou, mohol finančný odbor ONV nájomný dom spolu s príslušenstvom previesť do vlastníctva štátu. Štát takto získal do vlastníctva takmer celý nájomný bytový fond.

Oprávnenými osobami podľa uvedeného zákona boli fyzické osoby, alebo súkromné právnické osoby, ktorej bola odňatá vec titulom uvedeným v tomto zákone. Súkromnou právnickou osobou je aj cirkev uznaná štátom. Podľa tohto zákona mohli reštituovať cirkvi, telovýchovné jednoty, napr. Slovenský orol, a pod.. Oprávnená osoba mala nárok na vydanie odňatej veci in natura. Len v prípade, že vydanie nehnuteľnosti už nebolo možné, nastupovalo finančné odškodňovanie.

U oprávnenej osoby fyzickej sa nevyžadovala podmienka štátneho občianstva a trvalého pobytu na jeho území. Ak vlastník odňateho majetku zomrel, alebo bol vyhlásený za mŕtveho, vec sa vydala ďalším oprávneným osobám:

- a./ dedičovi zo závetu, ak sa dožil dňa účinnosti zákona,
- b./ deťom vlastníka a jeho manželovi, ktorý žije ku dňu účinnosti zákona,
- c./ súrodencom, ktorí žijú ku dňu účinnosti zákona.

Matériu upravil podrobnejšie § 3 zákona.

Povinnou osobou bola organizácia spravujúca alebo vlastníaca odňatú vec. Boli to väčšinou štátne organizácie, národné výbory, bytové podniky, spotrebné a výrobné družstvá a iné právnické osoby. Podmienkou je, aby povinná osoba mala vec ku dňu účinnosti zákona t. j. do 01.11.1990. Výnimkou boli podniky so zahraničnou účasťou a obchodné spoločnosti, ktorých spoločníkmi boli výhradne fyzické osoby. Tieto sa nestali povinnými osobami.

Konanie o vydaní veci podliehalo obdobnému režimu ako je definovaný zákona 229/91 Zb., zákon o pôde. Oprávnená osoba sa písomnou výzvou obrátila na povinnú osobu a v nej požiadala, aby jej bola neodkladne vydaná. K výzve priložila dôkazné listiny, ako pozemnoknižnú vložku, identifikáciu parciel, výmer o odňatí alebo iné listiny preukazujúce, že vec bola odňatá, s oprávnenou dohodou o vydaní. Dohoda o vydaní podliehala registrácii Štátneho notárstva. Ak povinná organizácia dohodu o vydaní neuzavrela, žiadateľ sa mohol obrátiť na súd. Vec sa vydala oprávnenej osobe v takom stave, v akom sa ku dňu uzavretia dohody nachádza. Znehodnotenie alebo zhodnotenie vydávanej veci si účastníci upravujú v dohode.

Zákon nenašiel odozvu v praxi. Oprávnená osoba bola viazaná preukázať oprávnenosť výzvy podľa tohto zákona, a to listinami uvedenými v ods. 1. a 2. §6 cit. zákona (potvrdenie okresného národného výboru o tom v ktorom obvode sa žiadaná vec nachádza, o odňatí veci postupom podľa zákona č. 71/1959 Zb, 15/1959 Zb., alebo potvrdenie odvetvového ministerstva o znárodnení po roku 1955, alebo výmer tohto ministerstva o znárodnení, z listín musí byť zrejmé komu bola vec odňatá, a rozsah odňatej veci, ak bola poskytnutá náhrada tak v akej výške a pod., príslušná pozemnoknižná vložka) Oprávnené osoby neboli schopné v krátkom čase zabezpečiť tieto dôkazné listiny a tým odôvodniť oprávnenosť reštitučného nároku. Zákon nadobudol účinnosť dňa 01.11.1990 a posledný deň na uplatnenie nároku bol 30.04.1991. V dôsledku toho bolo potrebné vydať nové reštitučné zákony o zmiernení dopadov na poškodené právnické a fyzické osoby. Bol to zákon o pôde č. 229/91 Zb., zákon o zmiernení majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam č. 282/93 Z.z. a ďalšie právne predpisy.

Zvláštnosťou zákona č. 403/1990 Zb. bola absencia lehoty na podanie žaloby, a to v prípade, že vydanie nehnuteľnosti malo byť sporné, resp. povinná osoba túto vec odmietla vydať. Touto otázkou sa zaoberal Ústavný súd ČR, ktorý svojím rozhodnutím sp.zn.: R 34/93 rozhodol, že na podanie žaloby sa stanovuje lehota podľa platného Občianskeho súdneho poriadku, a to tri roky od podania výzvy na vydanie veci. Ak do tejto lehoty

oprávnená osoba žalobu nepodá, berie sa toto za premlčanie reštitučného nároku.¹¹

Ďalšou spornou otázkou sa ukázala napríklad povaha povinnej osoby. Z uvedeného reštitučného zákona nebolo zrejmé, či povinnou osobou boli aj poľnohospodárske družstvá (JRD), prihliadnuc k skutočnosti, že vládne nariadenie č. 15/1959 Zb. umožňovalo previesť zabraný majetok aj na JRD. Túto otázku rozriešil Vrchný súd v Prahe svojim rozsudkom sp.zn.: 3 Cdo 48/92, zo dňa 14. 12. 1993, ktorý rozhodol, že aj JRD sú podľa zákona č. 403/1990 Zb. povinnými osobami.¹²

Reštitúcie cirkevného majetku

Reštitúcie cirkvi a náboženských spoločnosti upravujú štyri právne normy, uvedené v predchádzajúcom texte tohto článku. Tieto sa delia na zákony, ktorými sa priamo prevádza vlastníctvo k nehnuteľným veciam (špecifikácia vecí podliehajúcich reštitúcii je uvedená v zákone, účinnosťou zákona sa vyznačí prechod vlastníctva v katastri nehnuteľností), špeciálne zákony, ktoré procesne cez jednostranné a dvojstranné právne úkony upravujú vydanie nehnuteľností, a kombinované zákony.

Najzávažnejším problémom, a aj najslabším miestom celého reštitučného procesu v tejto oblasti bolo preukázanie nároku, predovšetkým však preukázanie aktívnej legitimácie oprávnenej osoby, teda tej ktorej konkrétnej cirkvi a náboženskej spoločnosti.

Codex iuris canonici (ďalej v texte len CIC) v kánone č. 1256 ustanovuje : Vlastníctvo majetkov pod najvyššou autoritou Rímskeho veľkňaza patrí tejto právnickej osobe, ktorá tieto majetky nadobudla zákonne. Pri aplikácii zákona č. 282/93 Z.z. o reštitúcii cirkevného majetku dochádzalo k nejasnostiam, kto bol a ešte aj je vlastníkom značného majetku, ktorý sa po vzniku ČSR v roku 1918 dostal do jeho teritória. Išlo o poľnohospodársku a lesnú pôdu, ktorá do vzniku ČSR patrila pod právomoc Ostrihomského arcibiskupstva a o základiny Náboženskú a Študijnú. Oprávnené osoby sa domáhali od povinných vydania majetkov, ktoré vznikom ČSR prešli do teritória slovenských biskupstiev. Nemohli však predložiť dokument, v ktorom by posledným vlastníkom pred prechodom na štát, bola niektorá cirkevná právnická osoba. Pred prechodom na štát podľa zákona o revízii prvej pozemkovej reformy č. 142/47 Zb. boli v dokumentoch /pozemnoknižných vložkách/ zapísané cirkevné právnické osoby so sídlom v Maďarsku.

---

¹¹ Uznesenie ústavného súdu ČR, sp.zn.: R 34/93

¹² Rozsudok Vrchného súdu v Prahe, sp.zn.: 3 Cdo 48/92 zo dňa 14. 12. 1993

Povinné osoby odmietali nehnuteľnosti vydať a argumentovali ustanovením § 2 zákona č. 282/93 Z.z. podľa ktorého oprávnenými osobami sú štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti so sídlom v SR. Cirkevné právnické osoby v pozemnoknižných vložkách uvádzané mali sídla v Maďarsku.

Na riešenie problému sa bolo treba pozerat' z historického vývoja a zanedbania usporiadania vlastníctva podľa zmien vyvolaných novými skutočnosťami.

Po vzniku ČSR značné majetky Ostrihomského arcibiskupstva pripadli do nového štátu. Sídelní biskupi, poväčšine maďarskej národnosti, odmietli vykonať sľub vernosti Československej republike, ktorý vyžadoval zákon č. 64/1918 Zb.z.n. a odišli do Maďarska. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska uvalilo na všetky cirkevné majetky nútenú správu. Na ich spravovanie zriadilo Centrálnu komisiu pre správu cirkevných majetkov, ktorú v roku 1923 vystriedala Likvidačná komisia pre správu cirkevných majetkov. V roku 1922 boli vysvätení prví Slovenskí biskupi, ktorí sa domáhali vrátenia správy cirkevných majetkov. Po vytýčení hraníc medzi ČSR a Maďarskom sa zistilo, že hranice štátu sa nekryjú s hranicami biskupstiev. Vo viacerých prípadoch mohli biskupi z Maďarska ovplyvňovať vývoj v ČSR. Rokovania medzi vládou ČSR a Vatikánom o usporiadaní vzťahov sa vyriešili v medzinárodnej dohode s názvom *M O D U S V I V E N D I*, z roku 1927.¹³

V dohode sa Svätá stolica zaviazala upraviť hranice biskupstiev v súlade s hranicami štátu. ČSR sa v bode druhom zaviazala zrušiť nútenú správu a cirkevné majetky vydať biskupstvám podľa teritoriálneho princípu. Svätá stolica vykonala dismembráciu arcibiskupstva Ostrihomského konštitúciou *Ad ecclaeiastici regiminis incrementum*, čím splnila záväzok daný v *Mode vivendi*. Vláda ČSR zrušila nariadením č. 204/1937 Zb.z.n., všetky nariadenia ministra s plnou mocou pre správu Slovenska. Tým boli upravené majetkové vzťahy. Svätá stolica dezignovala rozhodnutím č. 1620/1935 apoštolského administrátora, Mons. Dr. Pavla Jantauscha za správcu cirkevných majetkov, ktoré sa nachádzali na území trnavskej diecézy. Podľa CIC can. 1276 § 1. Ordinárovi /t.j. biskupovi/ patrí bedlivo dohliadať na spravovanie všetkých majetkov, ktoré patria verejným právnickým osobám jemu podliehajúcim. Dr. Pavol Jantausch, hoci bol biskupom, nepatrla mu funkcia správcu majetkov ipso lege, lebo nebol biskupom sídelným, Neuznala ho totiž vláda ČSR. Svätá stolica riešila prípad tak, že ho urobila sídelným biskupom v Smyrne, v Trnave zriadila

---

¹³ Moravčíková, M., Cipár, M.: Ekonomické zabezpečenie cirkvi a náboženských spoločností, Ústav

Apoštolskú administratúru a poverila ho riadením biskupstva a jeho majetkov, nakoľko správu majetkov Arcibiskupstva Ostrihomského v inom štáte vykonávať nemohlo. ThDr. Pavol Jantausch mal prevziať aj majetkovo usporiadať všetky majetky v Trnavskej diecéze. Nestihol to. Vlastnícke pomery sa prvou pozemkovou reformou značne zmenili. Vzťahy medzi Nemeckou ríšou a Československom sa priostrovali, až vec dospela k Viedenskej arbitráži 2.11.1938, podľa ktorej Slovensko stratilo celú južnú časť. Po okupácii južného Slovenska Maďarskom, svätá stolica upravila správu konštitúciou *Diecesum fines*. Majetky pričlenila znovu pod správu Ostrihomu. Po navrátení okupovaného územia do ČSR opäť Svätá stolica upravila správu konštitúciou *prescriptionum sacro-sancti*. Tým sa znovu zrealizovala dohoda z *Modu vivendi*.

Vzhľadom na to, že majetky prešli do vlastníctva štátu podľa zákona o revízií prvej pozemkovej reformy, zák. č. 142/1947 Zb., povinné osoby pochybovali o oprávnenosti Rímskokatolíckej cirkvi požadovať vydanie, najmä keď posledným vlastníkom pred prechodom na štát bola v pozemnoknižných vložkách ako vlastník zapísaná cirkev, ktorá nemala sídlo v SR. Spor riešil Štátny sekretariát Svätej stolice dokumentom zo dňa 11. 3. 1996 č. 2172/96/RS tak, že naviazal na Konštitúciu *Praescriptionum sacrosancti* z 30.12.1977 a vo výklade potvrdil, že vlastníckmi majetkov, ktoré do vzniku ČSR patrili pod Ostrihomskú diecézu, ako aj do správy kláštora na hore Panonhalskej a po vzniku Slovenskej republiky patria do územia diecézy trnavskej, nitrianskej a košickej, sú právnické osoby Cirkvi rímskokatolíckej podľa územného princípu.

Pápež Klement XIV. v roku 1773 zrušil mnohé kontemplatívne cirkevné rády – Jezuitov, Paulínov, Kamaldulov, Klarisky a pod. Majetok zrušených radov dal do správy arcibiskupstva ostrihomského. Iný pohľad na to malo cisárovná Mária Terézia. Snažila sa majetky previesť pod Korunu a o nich sama rozhodovať. Spor, ktorý z toho vznikol medzi ňou a pápežom sa nakoniec vyriešil tak, že súhlasila, aby pôvodné cirkevné majetky sa dali na účely zvyšovania vzdelanosti kléru/občanov, ktorí budú mať záujem. V roku 1777 vydala tzv. *Ratio educationis*, čiže systém vzdelávania. Z výnosov majetku zakladala školy, semináre kňazského dorastu a pod. Veľkú časť tohto majetku použila na zriadenie základín s názvom Študijná základina a základina Náboženská. Keďže išlo o značné majetky, viedli sa o jeho charaktere spory. Jedná časť štátneho aparátu ich považovala za majetky cirkevné, kým druhá sa snažila začleniť ich do majetkov eráru. Syn Márie Terézie Jozef II majetky oboch základín inkameroval, t.j. previedol ich do vlastníctva štátu. Po jeho smrti cisár František I inkameráciu zrušil a navždy zakázal obe základiny považovať za majetok štátu, lebo obe sú *PIAE FUNDATIONES*¹⁴, patria jedine katolíkom, pretože ich majiteľmi

---

¹⁴ Bušek, Henrich, Vlačková, Müller: Československé cirkevné zákony, Pražské nakladatelství, Praha 1931, s. 662

boli cirkevné právnické osoby. Napriek tomu zápas o ich vlastníctve pokračoval.

V Konkordáte¹⁵ z roku 1855 uzavretom medzi cisárom Františkom Jozefom I. a pápežom Piom IX. v článku 29 došlo k dohode, kde cisár uznáva, že majetky, ktoré tvoria základinu Študijnú a základinu Náboženskú, sú svojim pôvodom majetkom cirkevným a budú dané do správy príslušných biskupov. Zápas nepoľavil ani po Rakúsko – uhorskom vyrovnaní v roku 1867 a dostal sa na rokovanie parlamentu. Parlament zriadil komisiu, ktorej účelom bolo záležitosť preskúmať a podať správu. Správa poslancov grófa Alberta Appónyho a Ištvána Appátyho z roku 1880¹⁶ došla k záveru, že ide o majetok cirkevný a nie majetok verejných základín. Tým bola otázka charakteru základín v parlamente odložená. Po vzniku ČSR boli jej majetky dané pod vnútenú správu cirkevných majetkov a do správy Centrálnej komisie cirkevných majetkov a od roku 1923 do Likvidačnej komisie cirkevných majetkov. Modusom vivendi bola vnútená správa zrušená. Obe základiny však neprešli pod správu príslušných biskupstiev, ale dostali sa do Správy verejných základín. V roku 1946 Povereníctvo školstva a národnej osvety, pod ktoré verejné základiny patrili, zrušilo Centrálnu správu verejných základín čím majetok týchto základín prešiel pod Odbor pre správu verejných základín.¹⁷

Napriek histórii, povinné osoby zdôrazňovali, že základiny boli cez dve storočia v správe verejných základín, ktoré spravovali rôzne štátne orgány, naposledy v roku 1880 Uhorské ministerstvo kultu a verejného vyučovania a preto nemôžu byť vlastníctvom Cirkvi. Povinná osoba v tom značne pochybila, nakoľko správa nemôže zakladať vlastnícke právo i keby správu vykonávala obec, kraj, štát, alebo akákoľvek právnická osoba, ak nebola vydaná vkladu schopná listina na takýto nehnuteľný majetok.

Zákon č. 282/93 Z.z., v znení neskorších predpisov sa vzťahuje na zmiernenie následkov niektorých majetkových krívd odňatím vlastníckeho práva k nehnuteľným veciam a veciam hnutelným na základe rozhodnutí štátnych orgánov, občiansko – právnych a správnych aktov vydaných v období od 8. mája 1945, židovským náboženským obciam od 2. novembra 1938 do 1. januára 1990 (rozhodné obdobie) v rozpore s demokratickými

---

¹⁵ Reichs - gesetz – Blat, Berlín, 1855, s. 195

¹⁶ Správy poslancov A. Aponyiho a A. Apátyho poslancov parlamentu a komisie poslaneckej snemovne,

Spoločnosť Sv. Štefana Budapešť, 1883

¹⁷ Nález Najvyššieho Správneho súdu ČSR č. 3501/BOH. zo dňa 17. 4. 1924

zásadami spoločnosti, rešpektujúcej práva občanov vyjadrené najmä Chartou Organizácie Spojených národov, Listinou základných práv a slobôd a príslušnými medzinárodnými paktami o občianskych, politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Účastníkmi reštitučného konania sú osoby oprávnené a osoby povinné.

Oprávnenými osobami sú štátom registrované cirkvi a náboženské spoločnosti so sídlom v Slovenskej republike vrátane ich častí, ktoré majú právnu subjektivitu (zák. č. 308/91 Z. z.), ktorých vec prešla do vlastníctva štátu alebo obce v rozhodnom období v prípadoch uvedených v ďalšom texte. Oprávnenými osobami nie sú len cirkvi a náboženské spoločnosti, ale aj ich časti. Časťami cirkvi sú právnické osoby s odvedenou právnou subjektivitou, ako rehole, rády, kongregácie, cirkevné spolky, školy, nemocnice, domovy dôchodcov, a podobne, t. j. tie organizácie, ktorých zakladateľom bola cirkev a ktorým priznala právnu subjektivitu.

Povinnými osobami sú štát, obec, štátom alebo obcou založené alebo zriadené právnické osoby a právnické osoby zriadené zákonom, ktoré hospodária s majetkom štátu alebo obce, prípadne ho spravujú a ku dňu účinnosti zákona vec držia s výnimkou právnických osôb so zahraničnou majetkovou účasťou a obchodných spoločnosti, ktorých spoločníkmi alebo účastníkmi sú výhradne fyzické osoby. Povinnými osobami sú aj fyzické osoby, ktoré nadobudli vec od štátu v rozpore s vtedy platnými predpismi alebo na základe protiprávneho zvýhodnenia nadobúdateľa. Povinnými osobami sú aj obce. Obce boli zriadené v roku 1990 zákonom č. 369/1990 Z.z. ako samosprávne územné jednotky. Do roku 1990 to boli národné výbory. Neboli samosprávnymi územnými jednotkami, ale orgánmi štátnej moci. Nehnutelnosti, ktoré spravovali neboli ich majetkom, ale majetkom štátu.

Pokiaľ ide o administratívny postup pri uplatňovaní si nároku, oprávnená osoba v súlade s § 5 zákona 282/1993 Z.z. uplatnila svoj nárok u povinnej osoby výzvou na vydanie v lehote 12 mesiacov od účinnosti zákona (do 01.01.1994, novela č. 97/2002 Z.z. predĺžila túto lehotu, a to pre podanie výzvy 12 mesiacov od účinnosti novely). Povinná osoba mala povinnosť uzavrieť s oprávnenou osobou dohodu o vydaní do 90 dní od doručenia výzvy. Ak povinná osoba nevyhovela výzve, oprávnená osoba sa môže obrátiť na súd a to v lehote do 15 mesiacov od doručenia výzvy. Inak právo zaniká.

Vec sa vydáva v takom technickom stave v akom sa nachádzala ku dňu účinnosti zákona. Oprávnená osoba a povinná osoba si nemohli voči sebe uplatňovať iné nároky súvisiace s vydanou vecou, ako sa uvádzajú v zákone. Oprávnená osoba musela svoj nárok preukázať. Preukázanie sa deje dôkaznými dokumentmi ako sú: pôvodná pozemnoknižná vložka v originálnom prevedení, rozhodnutie o odňatí, identifikácia parciel, snímka z mapy, prípadne geometrický plán, ak v jeho ploche alebo tvare nastali zmeny.

Zákon upravuje 282/1993 Z.z. upravuje aj výnimky z povinnosti vydať veci. Vydať nemožno napríklad pozemky alebo ich časti ak pozemok bol po prevode alebo prechode do vlastníctva štátu alebo právnickej osoby zastavaný.

Týmto ustanovením zákon zamedzuje vzniku rozdielneho vlastníctva ku pôde a ku stavbe. Zákon nestanovuje, kedy sa považuje pozemok za zastavaný. Je to vydaním stavebného povolenia, začatím stavebných prác, kolaudáciou alebo až po zápise stavby vkladom na list vlastníctva. Túto otázku ponecháva na iné normy. Problém však nerieši ani stavebný zákon, ani nijaký iný predpis. Ďalší problém robia stavby začaté pred účinnosťou zákona a stavby, ktoré sa začali po účinnosti zákona.

Ak bol pozemok zastavaný stavbou, ktorá slúži pre zariadenia telesnej výchovy a športu, telesnej kultúry, zdravotníctva, poskytovanie sociálnej starostlivosti, pre školské účely a pod. nemožno vydať ani susediace pozemky slúžiace na tieto účely.

Vydaním veci sa cirkev neujíma hospodárenia s vecou. Dňom prevzatia nehnuteľných vecí vstupuje oprávnená osoba do práv a záväzkov, ktoré mala povinná osoba a to u bytov, nebytových priestorov, ako aj pozemkov. Ak povinná osoba vydanú nehnuteľnosť zhodnotila, má nárok na náhradu zhodnotenia podľa platných predpisov.

Zákon nemá ustanovenia o náhrade, či už vecnej, či finančnej za nehnuteľnosti, ktoré podľa reštrikčného ustanovenia § 7 nie je možné vydať. V tomto je zákon voči cirkvám a náboženským spoločnostiam oproti iným zákonom diskriminačný.

Ako som vyššie uviedol, zákon č. 282/1993 Z.z. bol novelizovaný zákonom č. 97/2002 Z.z. Novelizácia sa týka lesného fondu v národnom parku, hospodárskych budov a ostatných stavieb slúžiacich lesnej výrobe, lesných ciest postavených z investičných prostriedkov štátu. Rieši aj problematiku Nemeckej evanjelickej cirkvi v Slovenskej republike, vrátane jej organizačných jednotiek.

Nie všetky nehnuteľnosti boli cirkvám a náboženským spoločnostiam vydané. Zásahy do vnútorného života cirkví spôsobili, že majetkové doklady o pôvodnom vlastníctve časťami raziarmi bezpečnostných orgánom sa znehodnotili. Tým, že v roku 1964 sa prestali vykonávať zápisy o právnych vzťahoch do pozemkových kníh a evidencia v geodézii bola v dôsledku neplnenia povinností o nahlasovaní zmien v užívateľských vzťahoch neúplná, cirkvi a náboženské spoločnosti nestačili v lehote zákona č. 282/93 Z.z. doložiť svoje nároky, bolo potrebné vydať ďalší zákon. Bol ním zákon č. 161/2005 Z.z. o navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam

cirkvám a náboženským spoločnostiam a o prechode vlastníctva k niektorým nehnuteľnostiam.

Podľa tohto zákona sa vydáva poľnohospodárska pôda, hospodárske budovy a iné stavby patriace k pôvodnej hospodárskej usadlosti, lesný pôdny fond, hospodárske stavby a ostatné stavby súvisiace s ním, podiely spoločnej nehnuteľnosti. Rozhodujúcim obdobím je 8. máj 1945, u židovských náboženských obcí 2. november 1945 do 1. januára 1990. Oprávnenými osobami sú tie isté ako sú uvedené v zákone č. 282/1993 Z.z.. Právne tituly vydania sa tu rozšírili o zákon č. 81/1949 Zb. SNR o úprave právnych pomerov pasienkového majetku bývalých urbárikov, komposesorátov a podobných právnych útvarov a zákona č. 2/1958 Z. SNR o úprave pomerov a obhospodarovaní spoločne užívaných lesov bývalých urbarialistov a podobných útvarov.

Za povinnú osobu sa v zmysle danej právnej úpravy považuje právnická osoba, ktorá ku dňu účinnosti zákona spravuje veci vo vlastníctve Slovenskej republiky, obce alebo nehnuteľnú vec drží.

Právo na navrátenie vlastníctva sa uplatňovalo výzvou (písomnou) u povinnej osoby do 30. apríla 2006. Pri uplatnení nároku tu bola povinnosť preukázať nárok už vo výzve. Povinná osoba mala povinnosť uzavrieť s oprávnenou osobou dohodu o vydaní do 60 dní od doručenie výzvy. Ak povinná osoba nevyhoví výzve, alebo jej sídlo nie je známe, môže oprávnená osoba uplatniť svoj nárok na súde do 12 mesiacov od doručenie výzvy.

Krivdy spôsobené cirkvám a náboženským spoločnostiam riešili aj ďalšie špeciálne zákony. U týchto zákonov sa odňatá nehnuteľnosť vydávala ex lege. Už samotný zákon stanovuje, ktoré nehnuteľnosti sa vracajú pôvodnému vlastníkovi. Tak je tomu v zákone č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majetkových vzťahov, rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého. Tento zákon sa vzťahoval poväčšine na rehole a rády v Českej časti republiky. Slovenská Národná rada prijala podobný zákon pre slovenskú časť Českej a Slovenskej Federatívnej republiky. Bol to zákon č. 338/1991 Zb. o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam. Podobné ustanovenia, kde sa menovite určuje, ktoré nehnuteľnosti sa vracajú, majú aj zákony všeobecné č. 97/2002 Z.z. a zákon č. 161/2005 Z.z. Takto postavené zákony sú hybridné a nesytemové.

Záver

Záverom tohto článku chcem zhodnotiť a zároveň poukázať na skutočnosť potreby naprávať krivdy, ktoré spôsobil predchádzajúci právny režim. Súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky sú právne normy, ktoré sa spôsobom reštitúcie resp. rehabilitácie snažia tieto krivdy naprávať. Tieto práve normy sú často nedokonalé, nepremyslené a je ich potrebné

meniť v prospech poškodeného. Mnohé sporné otázky sú toho času už zodpovedané právoplatnými a vykonateľnými rozhodnutiami súdov, a tiež správnych orgánov. Mnohé je potrebné riešiť v rámci sporových konaní. Domnievam sa, že súčasná demokratická spoločnosť bude riešiť ešte mnohé reštitučné otázky, ktoré bude môcť zodpovedať jedine vydaním príslušnej právnej normy. Preto je potrebné novej právnej legislatíve venovať primeranú pozornosť.

Literature:

- Bušek, Henrich, Vlačková, Müller: Československé církevní zákony, Pražské nakladatelství, Praha 1931.
- Gaisbacher, J. a kol.: Základy pozemkového práva Komentár. Šamorín: HEURÉKA, 1998.
- Kindl, M.: Restituce v soudní praxi, C.H. BECK, Praha
- Lazar, J.: Základy občianskeho práva hmotného, komentár. Bratislava, IURA EDITION, spol. s.r.o., 2004.
- Moravčíková, M., Cipár, M.: Ekonomické zabezpečenie cirkvi a náboženských spoločností, Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, Bratislava, 2001.
- Nález Najvyššieho Správneho súdu ČSR č. 3501/BOH. zo dňa 17. 4. 1924.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR v Prahe, zp.zn.: Cpjn 50/93
- Rozsudok Vrchného súdu v Prahe, sp.zn.: 3 Cdo 48/92 zo dňa 14. 12. 1993
- Správy poslancov A. Aponyiho a A. Apátyho poslancov parlamentu a komisie poslaneckej snemovne, Spoločnosť Sv. Štefana Budapešť, 1883.
- Špáček, J., Berešová, E.: Zemědělské restituce a soudní praxe. Praha, C.H. BECK.
- Špaňár, J.: Latinsko slovenský – slovensko latinský slovník. Bratislava, SPN, 1969.

- Štefanko, J.: Prvý občiansky zákonník, komentár. Šamorín, HEURÉKA, 1999.
- Tomašovičová, J. a kol.: Katastrálny zákon a komentár. Žilina, EPP, 2001.
- Uznesenie ústavného súdu ČR, sp.zn.: R 34/93
- Zjednocujúce stanovisko správneho kolégia NS SR sp.zn.: Rc 45/98 zo dňa 4. júna 1998.

Contact – email

rjablonovsky@k-partners.sk